Грочанска чаршија
Bazaar in Grocka

Завод за заштиту споменика културе града Београда
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade

Грочанска чаршија –ситуација из Плана 1979
Grocka bazaar – situation from the 1979 Plan

Грочанска чаршија непосредно пред Други светски рат
Grocka bazaar shortly before the Second World War

Варош Гроцка је административни, трговачки и културни центар Општине Гроцка, једне од седамнаест београдских општина.

Као и за већину насеља београдске околине, прве значајније податке о Гроцкој налазимо у турским катастарским пописима из прве половине 16. века. *Тако према попису из 1528/30. године, село Гроцка (Хисарлик) има 22 дома. Пада у очи да се овде Гроцка назива селом, док се већ у следећем попису, као и у свим каснијим, назива паланком односно варошицом.*[1]

Из друге половине 16. века потичу први подаци о изгледу и простирању насеља. Путописац Герлах видевши Гроцку 1578. године,[2] каже да насеље *велики поток дели на двоје; у једном делу подигнуте су мале српске колибе покривене трском и сламом, а у другом има и лепих турских кућа, често шиндром покривених.*

У време аустријске окупације, 1717–1735. године, формирањем Грочанског дистрикта, расте административни и економски значај насеља. Број од 220 кућа,[3] колико је према подацима Београдске митрополије варошица имала 1733–1735. године, биће достигнут тек у другој половини 19. века, у време њеног највећег економског процвата.

Поновним доласком Турака, Гроцка губи стечене позиције и све до тридесетих година 19. века она опстаје као паланка без посебних карактеристика. Бројни архивски документи сведоче о буђењу друштвених и привредних активности тог доба. Граде се црква, ћуприја на Грочици и пословне зграде. Такође, Гроцка се развија и као трговачки центар, а чаршија се проширује подизањем нових дућана.

Грочанска чаршија –снимак око 1966.године
Grocka bazaar – a photo from around 1966

На основу закона из 1866. године, који је насеља класификовао на основу броја становника и њихове делатности – Гроцка је и званично стекла статус варошице.[4]

Као стециште свих економских и друштвених збивања, Грочанска чаршија организацијом и садржином представља потребе и тежње грочанске средине и карактеристичан амбијент српске паланке 19. века, формиран у процесу раслојавања српског друштва и јачања новог трговачког сталежа.

Та административна, друштвена, привредна и трговачка делатност се онда, као и данас, одвијала дуж садашњег Булевара ослобођења, односно некадашњег Цариградског друма, и у непосредној близини. Самим тим и највећа грађевинска активност се одвијала баш на том простору. Поред пословних зграда са дућанима, занатским радионицама и кафанама, у Чаршији се налазе и стамбене зграде чији су власници били имућни трговци и занатлије.

Специфичност Гроцке – да је истовремено била и варошица и сеоско насеље –одредила је примарну поделу старих грочанских кућа на сеоске и варошке. Разноврсност у погледу намене и времена настанка кућа условила је даље типску шароликост архитектуре у Чаршији. Ова чињеница доприноси како живописности тако и историјској аутентичности амбијента у целини.

У Грочанској чаршији, дугој око 300 метара, данас се може пратити линија развоја народног архитектонског израза од старе балканске куће преко наменских типских зграда (кафана-ханова, дућана) и војвођанске варошке куће с класицистичком и сецесионистичком орнаменталном апликацијом па све до савремене јавне и стамбене зграде.

Чаршијска кућа, снимак из око 1966. године
House in bazaar, a photo from around 1966

Упркос разликама условљеним начином живота и привређивања, заједничке особености ових кућа, које их чине изразито вредним, јесу: природни материјали ниског степена обраде; логично смишљене и искуствено потврђене конструкције; разумно распоређен простор; јасно одређени правци и површине кретања; диференциране намене појединих одељења; добре сразмере и величине изражене у антропоморфним мерама; пространост и удобност; разуђеност архитектонске композиције; природни хроматски односи; чистота обраде и пластичног израза свих детаља и целина, као и међусобна усклађеност свих функционалних, конструктивних и обликовних елемената заснована на друштвеном положају и могућностима њихових првобитних власника.

Као посебно значајни објекти у оквиру целине, истичу се Апостоловићева кућа из друге половине 18. века, Нишлићева кућа и Савића механа с почетка 19. века, као и Црква Свете Тројице, подигнута 1883. године. У оквиру Чаршије се налази и Библиотека „Илија Гарашанин“, у чијој је галерији изложена Дубочајска збирка, Легат др Александра Костића, као и сви најважнији административни, трговачки и други садржаји Општине Гроцка.

Спонтано настала према потребама, могућностима и укусу средине, Грочанска чаршија има потенцијал, наравно, уз опрезно интерполирање савремених објеката, да прими богату садржину модерне трговачке улице каква је Гроцкој потребна у данашњим условима развоја.

Због многоструких вредности, Грочанска чаршија је 1966. године утврђена за културно добро, а 1979. године за културно добро од

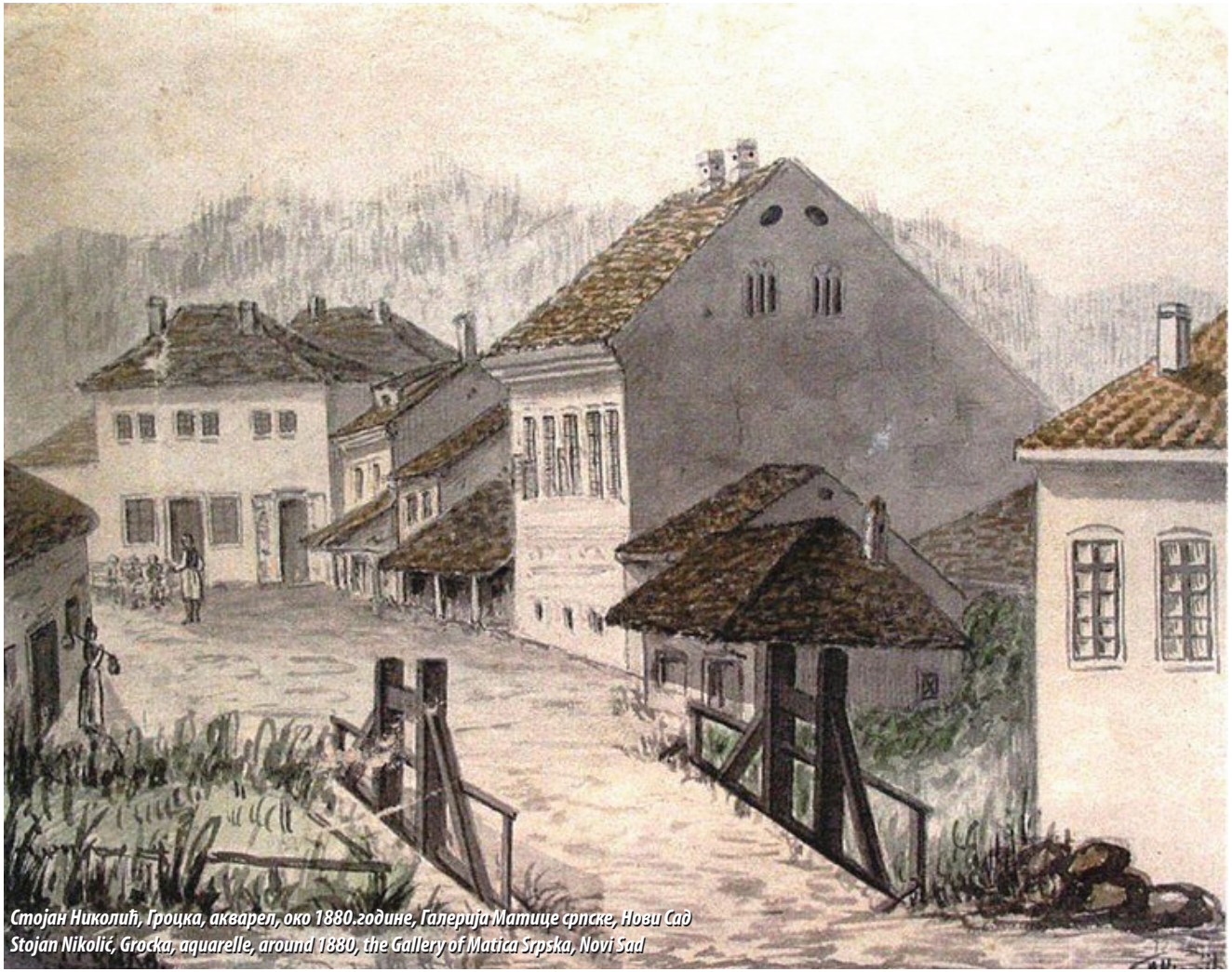

Стојан Николић, Гроцка, акварел, око 1880.године, Галерија Матице српске, Нови Сад
Stojan Nikolić, Grocka, aquarelle, around 1880, the Gallery of Matica Srpska, Novi Sad

великог значаја за Републику Србију (*Решење Завода за заштиту споменика културе града Београда*, бр. 470/4 од 12. маја 1966; Културно добро од великог значаја, Одлука о утврђивању, *Службени гласник СРС*, бр. 14/79).

Напомене:

1. Шабановић, Х. (1964), *Турски извори за историју Београда*, Катастарски пописи Београда и околине : 1476–1566, књ. I, св. 1, Београд: Историјски архив.
2. Matković, P. (1893), *Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI vieka*, RAD JAZU, 116, Zagreb: Dionička tiskara.
3. Поповић, Д. (1950), *Србија и Београд : од пожаревачког до београдског мира* (1718–1739), Београд: Српска књижевна задруга.
4. Поповић, М. и др. (1970), *Гроцка : споменичко наслеђе*, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда.

Bazaar in Grocka

Bulevar oslobođenja, Grocka

A cultural property of great importance

Кућа Апостоловића данас
The Apostolović House today

The town of Grocka is the administrative, commercial and cultural centre of the Municipality of Grocka, one of seventeen Belgrade municipalities.

As for most settlements surrounding Belgrade, the first significant data on Grocka can be found in Turkish cadastral surveys from the first half of the 16th century. *Thus, according to the 1528/30 census, the village Grocka (Hisarlik) contains 22 homes. Notably, Grocka is here called a village, whereas already in the next census and all those that followed, it was called a palanka [small town] or varošica [town].* [1]

The first data on the appearance and area of the settlement originate from the second half of the 16th century. Travel writer Gerlah, having seen Grocka in 1578,[2] says that the settlement *is split by a large stream in two; one part consists of small Serbian cabins with thatched roofs, while the other has beautiful Turkish homes, often with wood shingle roofs.*

During Austrian occupation (1717–1735), as the Grocka District was formed, the settlement gained in administrative and economic importance. The figure of 220 households,[3] which the town numbered

Савићева механа око 1970. године
The Savić Tavern around 1970

in 1733–1735 according to the data of the Metropolitanate of Belgrade, would not again be reached until the second half of the 19th century, during its economic peak.

With the return of the Turks, Grocka lost the advantages gained and remained a small town with no special features until the 1830s. Numerous archival documents attest to the awakening of societal and economic activities at the time. Construction commenced on the church, bridge across the Gročica River, and commercial buildings. Grocka developed as a commercial centre as well, and the main street expanded with the opening of new stores.

Based on a law adopted in 1866, which classified settlements based on the number of inhabitants and their activities, Grocka officially gained the status of a town.[4]

As the centre of all economic and social events in the town, with its organization and content, the bazaar in Grocka reflects the needs and desires of the Grocka milieu and the characteristic environment of Serbian small towns of the 19th century, formed in the process of stratification of Serbian society and strengthening the new trader class.

That administrative, social, economic and commercial activity played out then, like now, along today's Bulevar Oslobođenja Boulevard (former Tsargrad Road), and close around it. Thereby, most construction activity went on precisely in that area. Besides commercial buildings with stores, craft workshops and pubs, the main street is the location of residential buildings once owned by wealthy merchants and craftsmen.

The idiosyncrasy of Grocka – being a town and a village at the same time – determined the primary division of old Grocka houses to village and

Савиђева механа данас
The Savić Tavern today

town houses. The diversity in terms of purpose and time of creation of the houses further conditioned the broad range of types of architecture on the main street. This fact contributes both to the picturesque atmosphere and to the historic authenticity of the environment as a whole.

The Grocka main street, around 300 metres long, can today trace the line of development of the popular architectural expression, from the old Balkan house, to special-purpose typical buildings (hans, stores) and the Vojvodina town house with classicist and secessionist ornamental application, all the way to the modern public and housing buildings.

Despite the differences stemming from the way of life and work, the common characteristics of these houses that make them exceptionally valuable are: little processed natural materials; logically envisioned and experientially confirmed structures; reasonably distributed space; clearly defined directions and surfaces for movement; differentiated purposes of certain divisions; sound proportions and sizes expressed in anthropomorphic measures; spaciousness and comfort; rugged architectural compositions; natural chromatic relations; purity of processing and sculptural expression of all details and wholes, and the mutual alignment of all functional, constructive and formal elements, based on the social position and capabilities of their original owners.

Particularly significant structures in the unit are the Apostolović House from the second half of the 18th century, the Nišlić House and the Savić Tavern from the start of the 19th century, as well as the Holy Trinity Church, erected in 1883. The main street is also the location of the Library "Ilija Garašanin", whose gallery showcases the Dubočaj collection, Legacy of Dr Aleksandar Kostić, and the most important administrative, commercial

Кућа Апостоловића почетком седамдесетих година прошлог века
The Apostolović House in the early 1970s

and other content of the Municipality of Grocka.

Having arisen spontaneously according to the needs, capabilities and tastes of the surroundings, the Grocka bazaar has the potential, of course with careful interpolation of contemporary structures, to receive the rich content of a modern commercial street that Grocka needs in today's conditions of development.

Owing to its manifold values, in 1966 the Grocka bazaar was designated as a cultural monument, and in 1979 as a cultural monument of great importance for the Republic of Serbia (*Decision of the Belgrade City Institute for the Protection of Cultural Monuments*, No. 470/4 of 12th May 1966; Cultural monument of great importance, Designating Decision, the *Official Gazette of SRS*, No. 14/79).

Notes:

1. Šabanović, H. (1964), *Turski izvori za istoriju Beograda*, Cadastral surveys of Belgrade and the surroundings: 1476–1566, book I, file 1, Belgrade: Historical Archive.
2. Matković, P. (1893), *Putovanje po Balkanskom poluotoku XVI vieka*, Croatian Academy of Sciences and Arts, 116, Zagreb: Dionička Press.
3. Popović, D. (1950), *Srbija i Beograd: od požarevačkog do beogradskog mira (1718–1739)*, Belgrade: Serbian Literary Cooperative.
4. Popović, M. et al. (1970), *Grocka: spomeničko nasleđe*, Belgrade: Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade.

Грочанска чаршија

Издавач: Завод за заштиту споменика културе града Београда
За издавача: Оливера Вучковић, директор
Аутор: Нада Живковић
Лектура: E-Quill
Превод: Jezikalac
Графички дизајн: Лука Прокић
Фотографија: Снежана Неговановић, фотодокументација ЗЗЗСКГБ
Тираж: 1000 примерака
Штампа: „Birograf comp“ d.o.o.

Београд, 2019.
Завод за заштиту споменика културе града Београда
Издање је омогућио Град Београд, Градска управа, Секретаријат за културу

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

725.7(497.11)(036)

ЖИВКОВИЋ, Нада, 1959-
Грочанска чаршија = Bazaar in Grocka / [аутор Нада Живковић ; превод Преводилачки студио "Језикалац" ; фотографија Снежана Неговановић]. - Београд : Завод за заштиту споменика културе града Београда = Belgrade : Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade, 2019 (Београд : Birograf comp). - 10 стр. : илустр. ; 20 x 20 cm

Кор. насл. - Упоредо срп. текст и енгл. превод. - Податак о ауторки преузет из колофона. - Штампано двостубачно. - Тираж 1.000. - Напомене и библиографске референце на крају текста.

ISBN 978-86-89779-71-4

а) Гроцка -- Чаршија -- Водичи

COBISS.SR-ID 278800908